

גדר הרודף אחר הערוה

המשנה (עג ע"א) עוסקת בענין הצלה מרודף אחר הערוה ובהצלה מרודף אחר חברו להרגו. ויש לברר מיהו האדם אותו אנו מעוניינים להציל - האם אנו רוצים להציל את הרודף מאיסור רציחה או עריות, או שאנו חפצים להציל את הנרדף ממיתה או ממעשה עבירה שיעשה בו (או בה). ונראה שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים.

מדברי רש"י (ד"ה ואלו) משמע שאנו מצילין את הרודף מלעשות את העבירה, שכתב במשנה "ואלו מצילין אותן - מן העבירה". היינו שהתורה גזרה אומר שאדם הרואה את חברו שהולך לעבור עבירה מסוימת חמורה, מצווה הוא להצילו מן העבירה אפילו ע"י נטילת נפשו.

אמנם, תוס' (ד"ה להצילו) התלבטו בענין, וכתבו שממשמעות הלשון משמע שמדובר בהצלת הנרדף, אבל א"א לפרש כן ברודף אחר בהמה, ולכן העלו את האפשרות לבאר כדעת רש"י שההצלה היא של הרודף, אך גם על זה הקשו מנערה המאורסה שנאמר בה שניתן להצילה בנפשו. ונראה שעמדו בספק כאיזה צד להכריע.

הן אמת, בברייתא לקמן (עד ע"א) נכתב "מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו..."¹, וא"כ יכול להיות שהגירסא שהיתה לפני תוס' היא משובשת¹.

היד רמ"ה (ד"ה מתניתין) ביאר את המשנה באפשרות ראשונה כרש"י שמצילין את הרודפים מן העבירה, ובאפשרות שניה הביא שההצלה היא של הנרדף.

ובחידושי רבינו יונה (בסוגיא) נקט כדבר פשוט שמדובר על הצלת הנרדף. והר"ן (ד"ה מתניתין) כתב שאם נבאר שמדובר לענין הצלת הנרדף, נצטרך לבאר שהביטוי 'אין מצילין בנפשם' שנאמר גבי מחלל שבת שנקטו שם לשון הצלה אגב אורחא.

הרמב"ם בפירוש המשניות מפרש גם כן שההצלה היא של הנרדף בנפשו של הרודף, וכפירוש הר"ן.

¹ אותה ברייתא מופיעה אף בדף עג ע"א, ושם היא כתובה כגירסא המופיעה בתוס'; 'ניתן להצילה בנפשה'.

פסק הרמב"ם (הל' רוצח פ"א ה"י-יא), שמצילין את הנרדף מן הרודף אפילו על ידי הריגת הרודף, וכתב עוד שדין זה שייך גם ברודף אחר עריות או אחר זכור, אבל לא ברודף אחר בהמה או לחלל שבת או לעבוד ע"ז שאין הורגין אותו כדי להצילו מן העבירה.

כתב היד דוד על אתר, שע"פ הרמב"ם ודעימיה משמע שיש שני דינים של הצלה; יש הצלה של הנרדף שלגביו אומרים שמצילין אותו בנפשו של רודף, ויש עניני הצלת הרודף מן העבירה ששייכת במקום של חילול שבת וכדו' שלגבי זה פסק הרמב"ם שאין מצילין בנפשו. ונבאר להלן.

המשנה למלך (הל' שבת פכ"ד ה"ז) הסתפק, האם לדעת הרמב"ם יהיה מותר לחלל שבת כדי להציל את הנרדף או הנרדפת מן העבירה. לענין רודף אחר חברו להרגו פשוט שמותר לחלל שבת דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, אבל לגבי רודף אחר הערוה יש לדון האם הותר לחלל שבת כדי להצילה מן העבירה או לא. והעלה שם צד לומר שא"א להרגו בשבת משום שהרג הרודף אחר ערוה הוא מתורת עונשין ולא מתורת פיקוח נפש ולכן כיון שאין עונשין בשבת אז גם אין הורגין אותו בשבת.

המל"מ ניסה להביא ראיה מגמ' בפסחים (מט ע"ב) האומרת שעם הארץ מותר לנחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת, וביאר שם הרי"ף דהיינו אם הוא רודף אחר נערה המאורסה מותר להרגו, וכ"כ רב שרירא גאון שם. מוכח מדבריהם שאף להציל מן העבירה מותר להרגו. אולם תוס' שם ביארו שמותר לנחרו משום חילול השם שהריגתו היא כפיקוח נפש, וא"כ מדבריהם אין ראיה. על כן עמד בזה בספק.

מ"מ, רואים מדבריו שיש חילוק בדיני הצלה בין הצלה שהיא משום פיקוח נפש של הנרדף, לבין הצלה מן העבירה שמטרתה היא להעניש את הרודף.

היד דוד כותב, שאם הביאור בהצלה הוא הצלת הנרדף בנפשו של הרודף יהיה מותר אף להרוג את הרודף בשבת גם כדי להציל מן העבירה, כיון שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה דלר"ש פטור בשבת, שהרי כאן הוא לא צריך להריגת הרודף אלא להצלת הנרדף, ולכן בשבת יהיה מותר.

אבל לשיטת רש"י שהמטרה היא להציל את הרודף מן העבירה א"כ המלאכה הזו היא מלאכה הצריכה לגופה - כדי לתקן את הרודף ולהצילו מן העבירה וכמ"ש תוס' לקמן (עג ע"ב ד"ה חד) דלתקוני גברא אין זה מקלקל בחבורה, וא"כ יהיה אסור לחלל שבת בעבור זה.

אמנם, כתב היד דוד שיש מקום לומר דבלא"ה יהיה מותר להציל מן העבירה אף בשבת מק"ו - אם התירה התורה איסור רציחה החמור כדי להצילו מן העבירה, אז להתיר איסור חילול שבת הקל יחסית לרציחה לא כ"ש?!

בספר המצוות לרמב"ם (ל"ת רצג) נכתב להדיא שמטרת ההצלה היא להציל את הרודף מן העבירה:

והמצוה הרצ"ג היא שהזהירנו שלא לחוס על נפש הרודף. ובאור זה כי מה שזכרנו במצוה שלפני זאת מהיות החוטא לא י הרגוהו העדים עד שידינו אותו בית דין בהריגה אמנם הוא כשעבר ועשה המעשה שיתחייב עליו מיתה והשלים אותו, אולם בעת השתדלותו ובקשו לעשותו אז ייקרא (מתני' סנה' עג א) רודף וחובה עלינו (מ"ע רמז) שנמנעהו מעשות מה שלבו מתאוה ונצר לו כדי למנעו מן העבירה ואם לא רצה לשמוע אלינו נלחם בו. ואם יכולנו למנעו ממה שהוא רוצה לעשות בחסר אבר מאבריו כגון שנחתוך ידו או רגלו או שנסמא עינו הנה זה הוא הקודם...

אלא שיש לשאול על זה ממש"כ בפיה"מ הנ"ל שהמטרה היא כדי להציל את הנרדף ולא ע"מ להציל את הרודף מן העבירה. וגדולה מזו - הרמב"ם בהמשך דבריו שם כתב:

וזה שאמרנו שיהרג הרודף על השתדלו אינו בכל מי שישתדל לעשות אי זו עבירה שתהיה ואמנם הוא באיש רודף אחר חברו להרגו ואפילו היה קטן או אחר אחת מן העריות לגלות ערותה ובתנאי שיהיה בן תשע שנים ויום אחד.

אם נאמר שההצלה היא מן העבירה מה שייך להרוג קטן הרודף, הלא כאן לא שייכת עבירה ומדוע שנציל אותו בנפשו?

ועוד נשאל - אם הביאור בהצלה הוא הצלת הנרדף משום פיקוח נפש מה שייך לפטור את הרודף מלשלם ממון שהזיק מדין קלב"מ, הרי קלב"מ זה פטור בעונשין ולא בגדרי פיקוח נפש!

ועוד, הגמרא אומרת (עד ע"א) שא"א ללמוד את דיני הרודפין זה מזה לפי שאין עונשין מן הדין. מוכח שהצלת הרודף היא בגדר עונש ולא בגדרי פיקוח נפש [כן הקשה הנוב"י (מהדו"ת חו"מ סימן ס) ובערוך לנר כאן].

הנוב"י (שם) רצה לתלות את הדבר במח' רב הונא ורב חסדא לענין קטן הרודף האם נהרג או לא, שלרב הונא הסובר שקטן הרודף ניתן להצילו בנפשו משמע שזה לא

מתורת עונשים שהרי קטן אינו בתורת עונשים, אבל לרב חסדא שסבר שלא מצילין בנפשו סבר שזה כן מתורת עונשים, ולכן הגמרא הולכת בשיטתו ומבארת שאין עונשין מן הדין.

אך למעשה פסק הרמב"ם שגם קטן הרודף נהרג וכו"ל, וא"כ לדבריו ודאי שלא שייך כאן תורת עונשים לכאורה!

אפשר לבאר ע"פ תוס' בערכין (ג ע"א ד"ה למעוטי) המבארים שהתורה הצריכה למעט בפסוק שקטן לא נהרג אם בא על אשה גדולה אפילו שהוא לא בתורת עונשים. ולכאורה מה ההו"א להרגו - אלא דמשום קלונה של האשה הו"א שנהרוג את הקטן וצריך פסוק למעט דבר זה.

וא"כ לפי זה אפשר לומר שקטן הרודף אחר הערוה, כיון ששם אין פסוק שממעט קטן - הוא יהרג, משום קלונה ובושתה של האשה, אפילו שהוא לא בתורת עונשים.

אך עדיין לא נדע מה נעשה לו לרמב"ם שכתב בספר המצוות שההצלה היא מן העבירה, ואילו בפיה"מ כתב שההצלה היא עבור הנרדף.

האמרי משה (סי' ל) מבאר שיש שני דינים בהצלה של נרדף ליהרג - גם פיקוח נפש של הנרדף וגם עונש לרודף, וכל דין יכול לעמוד בפני עצמו. ברודף אחר בן נח, שאינו בתורת פיקוח"נ - יהרג מדין עונשים, ואילו קטן הרודף שאינו בתורת עונשים - יהרג מדין פיקוח"נ.

ואפשר לומר לפי זה, שגם ברודף אחר הערוה יש את שני הטעמים הללו וכל נימוק עומד בפני עצמו - יש את הצלת הנרדף או הנרדפת מן העבירה או מבושת וקלון ויש גם טעם של הצלה כעונש לרודף.

נפק"מ תהיה אם מותר לרודף להרוג את הרודף אחריו להרגו כדי להציל את הנרדף - אם נאמר שכל ההיתר להרוג את הרודף הוא לא כדי לענשו אלא כדי להציל מן העבירה, יוצא שאינו חייב מיתה וא"כ מותר לו להרוג את הרודף אחריו כזמרי שיכל להרוג את פנחס, אבל אם יש כאן גדר של עונש ודאי שאינו יכול להרוג את הרודף אחריו שהרי הוא גברא קטילא וחייב מיתה.

אמנם, רש"י ודאי הבין שההצלה היא רק מן העבירה ותו לא.

אפשר לומר, שהתורה התירה להרוג את הרודף כעונש על מעשה עבירה שהוא הולך לעשות בנרדף, כלומר שאם הולך להרוג את הנרדף או לפגמו בעריות התורה התירה

להרגו לא רק בכדי להציל אותו מן העבירה (כי א"כ גם בחילול שבת היה מותר), אלא גם על מנת להציל את הנרדף שיעבדה התורה את גופו של הרודף לצורך זה, ואף במחיר הריגתו.

כלומר, שרק במקרה שיש נרדף התורה חייבה מיתה את הרודף בשביל הצלתו, ולכן גם בקטן הרודף הדין זהה שהרי יש נרדף והתורה שיעבדה בכל מקרה כזה את גוף הרודף לנרדף. משא"כ במקרה של חילול שבת או עבודה זרה לא התירה התורה דבר זה כיון שאין כאן נרדף.

כך מבוארים ביתר שאת דברי הרמב"ם - כאשר הוא רודף אחר חברו להרגו או לפגמו התורה התירה בשביל הצלת הנרדף, אבל הצלה זו היא כעונש לרודף שגופו לא ברשותו במקרה כזה, ולכן גם בקטן כך יהיה הדין.